

POSTANOWIENIE

26 czerwca 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Krzysztof Wesołowski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Kamil Zaradkiewicz

SSN Marcin Łochowski

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 26 czerwca 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej L. N.

od postanowienia Sądu Okręgowego w Szczecinie

z 17 grudnia 2020 r., II Ca 715/20,

w sprawie z powództwa L. N.

przeciwko R.D., R.K., A. K., L. B., M. B., B. K., E. C. K., A. W., J. R., E. M., D. M.,
M. L., J. K., W. Ż., E. Ż., J. N., D. N., M. K., K. K., B. B., K. B. i Z. B.

o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym,

**uchyla zaskarżone postanowienie w punkcie 1. w części
dotyczącej pozwanych R. D., R. K., A. K., L. B., M. B., B. K., E. C.
K., A. W., E. M., D. M., M. L., J. K., W. Ż., E. Ż., J. N., D. N., M. K., K.
K., B. B., K. B. i Z. B. oraz w punktach 2. - 5. i przekazuje sprawę
w tym zakresie Sądowi Okręgowemu w Szczecinie do
ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

M.L.

Marcin Łochowski

Krzysztof Wesołowski

Kamil Zaradkiewicz

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 16 stycznia 2020 r., zaocznym w stosunku do pozwanych B. K., E. C. K., S. B., J. R., E. M., D. M., J. N., D. N., M. K. i K. K., wydanym w sprawie z powództwa L. N. o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, sprostowanym postanowieniem z 9 marca 2020 r., Sąd Rejonowy w Świnoujściu oddalił powództwo przeciwko wszystkim pozwanym.

Postanowieniem z 17 grudnia 2020 r., wydanym na skutek apelacji powoda, Sąd Okręgowy w Szczecinie uchylił zaskarżony wyrok i odrzucił pozew oraz rozstrzygnął o kosztach postępowania apelacyjnego.

Sąd Okręgowy uznał, że sprawie zachodzi konieczność wydania orzeczenia o charakterze kasatoryjnym. Ustalił bowiem, że pozwany J. R. zmarł [...] 2016 r., czyli przed wszczęciem postępowania w sprawie (w czerwcu 2017 r.). To zdaniem Sądu drugiej instancji oznacza, że Sąd pierwszej instancji dopuścił się naruszenia art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c., wobec czego postępowanie prowadzące do wydania zaskarżonego wyroku zostało dotknięte nieważnością, ze względu na brak zdolności sądowej, co w konsekwencji w myśl art. 378 § 1 k.p.c. obligowało Sąd Okręgowy do wzięcia pod uwagę tej wadliwości w postępowaniu apelacyjnym z urzędu. Powołując się na jednolite i ugruntowane stanowisko doktryny, zgodnie z którym brak zdolności sądowej którejkolwiek ze stron, istniejący od chwili wszczęcia postępowania, w przypadku osoby fizycznej powoduje konieczność wydania w drugiej instancji orzeczenia uchylającego zaskarżony wyrok i odrzucającego pozew, bez możliwości uzupełnienia tego braku, Sąd drugiej instancji, z urzędu uchylił zaskarżony wyrok i pozew odrzucił.

Skargę kasacyjną od ww. postanowienia Sądu Okręgowego złożył powód, zaskarżając je w części dotyczącej wszystkich pozwanych, z wyjątkiem J. R., wnosząc uchylenie postanowienia w zaskarżonej części oraz przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji.

Jako podstawę skargi powód wskazał naruszenie:

- art. 199 § 1 pkt 3 w zw. z art. 72 § 1 pkt 2 w zw. z art. 379 pkt 2 w zw. z art. 386 § 2 i 3 k.p.c. polegające na uznaniu, że wobec stwierdzenia braku zdolności procesowej pozwanego J. R., która wystąpiła przed wytoczeniem powództwa w sprawie zachodzi nieważność postępowania w odniesieniu do wszystkich spraw

objętych wywiedzionym pozwem;

- art. 378 § 1 k.p.c. przez wydanie orzeczenia z przekroczeniem granic zaskarżenia apelacją i uchylenie wyroku oraz odrzucenie pozwu w całości w odniesieniu do wszystkich pozwanych;

- art. 199 § 1 pkt 3 w zw. z art. 72 § 1 pkt 1 w zw. z art. 379 pkt 2 w zw. z art. 386 § 2 i 3 k.p.c. polegające na uchyleniu wyroku i odrzuceniu pozwu w całości w odniesieniu do wszystkich pozwanych.

Sąd Najwyższy zważył co następuje.

Skarga kasacyjna jest uzasadniona.

Sąd Okręgowy uprawniony był do uchylenia wyroku Sądu pierwszej instancji i odrzucenia pozwu wyłącznie w stosunku do zmarłego przed wszczęciem procesu pozwanego J. R. Lakoniczne uzasadnienie Sądu drugiej instancji nie pozwala na prześledzenie jego toku rozumowania, który doprowadził go do konkluzji, że wyrok powinien być uchylony w całości, a pozew powinien być odrzucony w stosunku do wszystkich pozwanych. Sąd Okręgowy nie rozważył w szczególności charakteru współuczestnictwa po stronie pozwanych.

Stanowisko Sądu Okręgowego byłoby uzasadnione wyłącznie w przypadku, gdyby po stronie pozwanych występowało współuczestnictwo konieczne. O takim rodzaju współuczestnictwa po stronie biernej (pозwanej) stanowi art. 72 § 2 k.p.c. Przyjmuje się, że współuczestnictwo konieczne jest kwalifikowanym rodzajem współuczestnictwa materialnego (zob. art. 72 § 3 k.p.c.) i istnieje wtedy, gdy po danej stronie procesowej (w szczególności pozwanej) występuje kilka podmiotów razem, ponieważ przysługuje im łączna legitymacja procesowa. Występowanie poszczególnych podmiotów indywidualnie jest niedopuszczalne, powoduje brak pełnej legitymacji procesowej, który – jeżeli nie zostanie uzupełniony – skutkuje, według dominującego poglądu, oddaleniem powództwa, a według stanowiska mniejszościowego – jego odrzuceniem. Współuczestnictwo konieczne może wynikać z istoty stosunku prawnego, gdy sama istota tego stosunku, będącego przedmiotem procesu, wskazuje na konieczność łącznego występowania uprawnionych lub zobowiązanych podmiotów, a więc na istnienie łącznej legitymacji procesowej, lub z przepisu ustawy, gdy niezależnie od istoty stosunku prawnego

ustawa wyraźnie wskazuje na konieczność współwystępowania w procesie określonych podmiotów (zob. uchwałę SN z 26 października 2023 r., III CZP 156/22, OSNC 2024, nr 4, poz. 39).

Podstawą współuczestnictwa koniecznego wynikającego z istoty spornego stosunku prawnego są sytuacje, w których występująca między podmiotami więź w relacji do przedmiotu procesu jest tego rodzaju, że sąd może rozstrzygać o nim tylko wtedy, gdy każdy z tych podmiotów uczestniczy w procesie w charakterze strony (wyrok SN z 10 stycznia 2019 r., II CSK 371/18, OSNC 2019, nr 10, poz. 104). Występowanie współuczestnictwa koniecznego wynikać musi z istoty spornego stosunku prawnego, a nie z założenia, że spór musi być zawsze w stosunku określonych podmiotów jednolicie rozstrzygnięty. Jest ono bowiem wyrazem łącznej legitymacji procesowej, a nie tylko jednolitego stanowiska współuczestników.

Podnosi się także, że istota spornego stosunku nie zmienia się w zależności od tego, z jakim powództwem powód występuje, a więc charakter współuczestnictwa w procesie o ustalenie musi być taki sam, jaki by był w razie wytoczenia powództwa o zasądzenie. W praktyce prowadzi to do konkluzji, że przypadki współuczestnictwa koniecznego w razie powództwa o ustalenie są bardzo rzadkie i chodzi tu jedynie o przypadki współposiadania praw rzeczowych lub takich do ochrony, których mają zastosowanie przepisy dotyczące współwłasności, ponadto przypadki praw podmiotowo niepodzielnych, jak prawo odkupu i pierwokupu (zob. uchwałę SN z 26 października 2023 r., III CZP 156/22).

Współuczestnictwo konieczne nie zachodzi natomiast przy braku nierozzerwalnej więzi opartej na istocie stosunku prawnego i przy równoczesnym braku przepisu, który wskazywałby na konieczność łącznego występowania podmiotów. Brak więc również współuczestnictwa koniecznego oraz jednolitego po stronie pozwanej w przypadku odpowiedzialności solidarnej bądź *in solidum* (zob. np. wyroki SN z 9 sierpnia 2018 r., V CSK 424/17, i z 7 marca 2007 r., II CSK 478/06, a także postanowienia SN z 23 marca 2006 r., II CZ 17/06, i z 18 września 2013 r., V CNP 84/12)

Sąd Najwyższy konsekwentnie przyjmuje pogląd, że współuczestnictwo

konieczne po stronie pozwanej w sprawach o ustalenie prawa występuje jedynie w sprawach dotyczących praw wynikających ze współwłasności lub zbliżonych stosunków prawnych – współposiadania. Przykładowo, ma to miejsce w sprawie dotyczącej nieruchomości objętej wspólnością ustawową (zob. wyrok SN z 20 czerwca 1964 r., I CR 635/63, OSNCP 1965, nr 7-8, poz. 116) lub w sprawie o opróżnienie lokalu objętego wspólnością ustawową (zob. wyrok SN z 13 czerwca 1967 r., III CR 107/67, OSNCP 1968, nr 4, poz. 66).

Powództwo z art. 10 u.k.w.h., z którym wystąpił powód, służy uzgodnieniu treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym aktualnym na dzień orzekania. Zmierza do zaspokojenia roszczenia typu rzeczowego (*actio in rem*), za pomocą którego powód domaga się nie tylko ustalenia praw lub stosunku prawnego, lecz także wydania orzeczenia zastępującego oświadczenie woli osoby sprzeciwiającej się wpisowi do księgi wieczystej i pozostaje w ścisłym związku z ustrojową funkcją ksiąg wieczystych (zob. m.in. wyroki SN: z 10 października 1985 r., II CR 281/85, OSNC 1986 r., nr 7-8, poz. 125; z 11 października 1985 r., II CR 302/85, OSNCP 1986, nr 10, poz. 155; z 21 listopada 2002 r., IV CKN 1519/00; z 19 lutego 2003 r., V CKN 1614/00; z 19 listopada 2004 r., II CK 159/04; z 8 czerwca 2005 r., I CSK 701/04; z 11 grudnia 2007 r., II CSK 361/07; z 16 lutego 2011 r., I CSK 305/10, OSNC-ZD 2012, nr 1, poz. 7, i z 23 maja 2024 r., II CSKP 636/23).

Sąd Najwyższy w uchwale z 26 lipca 2017 r., III CZP 31/17 (OSNC 2018, nr 4, poz. 39), abstrahując od spornego w orzecznictwie problemu, czy sprawy o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym stanowią odmianę spraw o ustalenie stosunku prawnego lub prawa, przyjął, że jeżeli w sprawie o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym nie występują po stronie powodowej wszystkie osoby uprawnione do złożenia wniosku o dokonanie wpisu (art. 10 u.k.w.h. i art. 626² § 5 k.p.c.), a po stronie pozwanej wszystkie inne osoby, których prawa mogą być wpisem dotknięte lub podlegają wpisaniu, sąd wzywa je do wzięcia udziału w sprawie w charakterze pozwanych, stosując art. 195 § 1 i 2 k.p.c. Sąd wyjaśnił przy tym, że charakter ksiąg wieczystych, ich funkcja prawna i społeczna, a także cele i specyfika powództwa wytaczanego na podstawie art. 10 u.k.w.h. uzasadniają pogląd, że

w postępowaniu zmierzającym do uzgodnienia treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym konieczny jest łączny udział wszystkich osób uprawnionych do złożenia wniosku o dokonanie wpisu w księdze wieczystej (art. 626² § 5 k.p.c.) oraz innych, których prawa mogą być wpisem dotknięte. Wymóg łącznego udziału tych osób wynika także z tego, że wyrok wydany w sprawie musi być skuteczny i wiążący wobec ich wszystkich (zob. np. wyrok SN z 29 listopada 2012 r., II CSK 86/12). Podejmując tę uchwałę Sąd Najwyższy zaznaczył jednak, że z zastrzeżeniem możliwych wyjątków odnoszących się do pozostałych działów księgi wieczystej, wskazany rodzaj współuczestnictwa dotyczy w szczególności wspólności praw lub obowiązków współwłaścicieli ujawnionych lub którzy powinni być ujawnieni w dziale II księgi wieczystej.

W sprawie, której dotyczy skarga kasacyjna sytuacja taka nie zachodzi. Powód objął bowiem jednym pozwem czternaście żądań, dotyczących uzgodnienia z rzeczywistym stanem prawnym treści czternastu ksiąg wieczystych, założonych dla odrębnych lokali, których właścicielami (ewentualnie współwłaścicielami do poszczególnych lokali) byli pozwani. Każde z żądań, dotyczących poszczególnych ksiąg wieczystych, odnosiło się do innych pozwanych. Nie zmienia tego okoliczność, że żądania te pod względem treści były tożsame (powód wnosił o „przywrócenie” w dziale IV poszczególnych ksiąg wieczystych wpisu o treści: „hipoteka łączna z KW [...] w kwocie [...] zł na rzecz L. I. N. wraz z umownymi odsetkami w wysokości 3% w stosunku miesięcznym od dnia dokonania wpłaty do dnia zapłaty i kosztami procesu”). Wynikało to z faktu, że lokale, dla których prowadzone są księgi wieczyste, objęte żądaniami powoda, zostały wyodrębnione z budynku położonego na dwóch nieruchomościach, a na udziałach w nich, należących uprzednio do Spółdzielni Mieszkaniowej „R.” w M., powód uzyskał zabezpieczenie jego roszczenia pieniężnego wobec tej spółdzielni, przez obciążenie ich hipoteką przymusową do kwoty [...] zł.

Okoliczność, że hipoteka obciążająca każdy z lokali należący do poszczególnych pozwanych powstała jako hipoteka łączna nie powoduje jednak istnienia między właścicielami tych lokali więzi w relacji do przedmiotu procesu tego rodzaju, że Sąd może rozstrzygać o uzgodnieniu treści poszczególnych ksiąg wieczystych tylko wtedy, gdy w procesie w charakterze strony uczestniczą

właściciele wszystkich pozostałych lokali. Wyrok odnoszący się do treści księgi wieczystej danego lokalu nie dotyczy bowiem w żadnej mierze praw i obowiązków innych pozwanych, niebędących właścicielami tego lokalu. Właścicielom poszczególnych lokali nie przysługuje zatem łączna legitymacja procesowa wynikająca z istoty stosunku prawnego.

Również rozstrzygnięcia dotyczące poszczególnych ksiąg wieczystych nie muszą być jednakowe, choćby dlatego, że poszczególni pozwani podnoszą w stosunku do roszczenia powoda zarzuty im tylko właściwe (np. zarzut wynikający z rękojmi wiary publicznej księgi wieczystej, przysługujący wyłącznie tym pozwany, którzy nabyli swój lokal już po wykreśleniu hipoteki z księgi wieczystej tego lokalu, zarzut wypłacenia powodowi ugodzonej kwoty za rezygnację z przywrócenia hipoteki, czy zarzut częściowego zaspokojenia powoda). Już tylko ta okoliczność wskazuje, że sytuacja prawna poszczególnych właścicieli lokali jest różna i nie może być mowy o nierozdzielnej więzi opartej na istocie stosunku prawnego, nakazującej rozpatrzenie każdego z żądań powoda z udziałem właścicieli wszystkich innych lokali obciążonych, zdaniem powoda, hipoteka łączną. Brak jest też przepisu ustawy nakazującego rozpatrzenie powództwa w odniesieniu do każdego lokalu i odpowiadającej mu księgi wieczystej z udziałem właścicieli innych lokali obciążonych potencjalnie hipoteką łączną.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżone postanowienie w części i przekazał sprawę w tej części Sądowi Okręgowemu w Szczecinie do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 k.p.c.).

M.L.

[ms]

Marcin Łochowski

Krzysztof Wesołowski

Na mocy art. 330 § 1 k.p.c.

stwierdzam niemożność podpisania
uzasadnienia postanowienia przez
sędziego SN Kamila Zaradkiewicza
z powodu długotrwałej nieobecności

Marcin Łochowski